

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2024.3.9>
УДК 821.161.2.09-028.52:314.151.3-054.7(477)

Віра Просалова

Донецький національний університет імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна
 <https://orcid.org/0000-0001-8498-7719>
virakalon@gmail.com

БІОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ПСЕВДОНІМІКИ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТОРІВ У ТАБОРАХ ДІ-ПІ

У статті зосереджено увагу на псевдонімах тих українських літераторів, які, пройшовши крізь горнило сталінських репресій і концтаборів, у повоєнний час потрапили до таборів Ді-Пі. Тавро «ворога народу» змушувало їх докладати всіх зусиль, аби уникнути репатріації. Метою цього дослідження є реконструкція тих біографічних чинників, що вплинули на псевдоніміку авторів-експатріантів.

Предметом студії стали біографічні відомості, особисті риси характеру, родинні обставини, нерідко місце ув'язнення, що в повоєнний час визначали коло авторських рефлексій і знайшли експліцитний чи імпліцитний вияв у прибраних іменах. Для досягнення поставленої мети застосовано історико-порівняльний і біографічний методи дослідження, що дають змогу, з одного боку, реконструювати біографічні колізії кожного окремо взятого автора, а з іншого — розглядати неповоротливців як доволі строкату спільноту, об'єднану подібними бажаннями і метою.

У результаті дослідження з'ясовано, що письменники творили псевдоніми від назв українських етнічних регіонів, міст, сіл, річок, островів, рослин чи тварин, власних чи батькових імен. Автори ховалися за дівочими прізвищами своїх матерів, таїлися за іменами відомих літературних героїв. Для уникнення репатріації вони вдавалися до псевдоандронімів (Катерина Перелісна — Клим Пищик, Ольга Петик — Володимир Ольгович) та псевдогнімів (Володимир Куліш — Серафима Гусочка). Проте досить рідко вдавалися до творення псевдонімів за допомогою анаграми.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні функціонального навантаження прибраних імен, які служили не лише для конспірації експатріантів, а й для їхньої автوپрезентації в чужомовному світі, нерідко виявлялися знаком появи нового авторського ампула.

Ключові слова: біографія; експатріант; псевдонім; псевдоандронім; псевдогнім; Ді-Пі.

Ми не емігранти. Ми післанці українського народу...
Улас Самчук

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Псевдонімія відома давно, ще з античних часів, і зумовлена бажанням приховати справжнього автора твору. В українських письменників, які після Другої світової війни потрапили в табори для переміщених осіб, причин для приховування власних імен було достатньо: бажання обірвати ланцюг переслідувань, що тягнувся ще з України, страх за своїх рідних, які могли постраждати, загроза депортації... Улас Самчук писав про атмосферу в таборах Ді-Пі:

Тривоги... Непевність, шукання місця. І загроза «родіни». Її агентура на кожному кроці. Людей ловлено по дорогах, по приватних домах, по таборах, звожувано за колючі дроти і американськими військовими вантажниками, мов би товар, відвожувано за «залізну куртину». Це значило Сибір, каторга, рабство. Слово «родіна» стало страшаком. (Самчук, 1979, с. 7)

Щоб уникнути депортації, переміщені особи приховували родинні зв'язки, своє соціальне походження, перекручували час і місце народження, змінювали літери в прізвищах, як Василь Гайворонський, який завдяки цьому став Гайдарівським, тікали з таборів Ді-Пі, як, наприклад, Федір Габелко. У зв'язку з тим, що на українців, які перебували під польською юрисдикцією, не поширювалися домовленості союзників, неповоротливці прагнули дістати рятівну для них довідку, що до 1939 року вони мешкали на території Галичини або Волині. Іноді було достатньо, щоб це підтвердила інша особа з того регіону.

Депортація переміщених осіб час від часу приводила до відчайдушного опору. Інформацію про це можна знайти в часописі «Українські вісті», що виходив у Німеччині в 1945–1978 роках. «У дописі “Могили жертв репатріації” йдеться про цвинтар біля табору в Мюнстері, на якому поховано 79 жертв репатріації 1945 р., тих, що заповідяли собі смерть, коли їх силою хотіли

забрати червоні напасники... Майже на кожному хресті над могилами майорить тризуб» (Цитую за: Козак, 2013).

Найбільшою загрозою для переміщених осіб у повоєнний час були радянські спецслужби, які ліквідували інакодумців навіть в інших країнах. Згадаймо, скажімо, долю відомого поета, перекладача, політика, дипломата, історика, публіциста, чільного діяча Центральної Ради Максима Славинського, якому довелося під конвоєм повернутися до Києва тільки за те, що вважав українців «останньою стіною проти більшовиків», послідовно відстоював ідею відокремленості від Москви — як білої, так і червоної.

В останні дні війни Прагу зайняли радянські війська. СМЕРШ організував безжальне полювання за політичними емігрантами. Можливо, Максимові Славинському пощастило б уникнути арешту, але 27 травня 1945 року він, почувши від солдатів на вулиці українську мову, підійшов привітати їх з Перемогою. І був затриманий «для встановлення особи». А коли особу встановили, йому інкримінували «активну боротьбу проти Радянської влади в роки громадянської війни, а потім у період свого перебування на еміграції в Празі». Далі разом з іншими арештантами літаком вивезли до Києва, де ізолювали в Лук'янівській в'язниці. (Мараєв, 2024)

Після щоденних допитів у нелюдських умовах утримання Максим Славинський захворів і помер у в'язниці, так і не дочекавшись вироку. Вдалося з'ясувати долю письменника, мемуариста, політичного діяча, невтомного борця за свободу і незалежність України Осипа Думіна, якого вважали безвісти зниклим, проте вже після закінчення Другої світової війни його заарештували органи НКВС і в травні 1945 року стратили в Гданську. Варто також згадати про викрадення в 1947 році радянською контррозвідкою австрійського ерцгерцога Вільгельма Франца фон Габсбурга-Лотрінгена, автора поетичної збірки «Минають дні» (1921), який мав промовистий псевдонім Василь Вишиваний. Звинувачений у співпраці з ОУН і західними розвідками, він теж незабаром помер у вже згадуваній Лук'янівській в'язниці.

Ці випадки та долі тих, хто наважився реемігрувати в Україну, підтверджують нещадність тоталітарного режиму до всіх інакодумців. Скажімо, спроба повернутися Миколи Студецького, який публікувався під псевдонімом Скеля, завершилася його арештом. За звинуваченням у шпигунстві він у 50-х роках минулого століття отримав 25 років ув'язнення, хоч відбув лише 5 років у таборі на Далекому Сході, бо був реабілітований у період «хрущовської відлиги».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про псевдоніми українських письменників-експатріантів писали принагідно літератори та дослідники

української діаспори. Цікаву думку про зв'язок таланту і псевдоніму висловив Ігор Качуровський: «Зв'язки між талантом, творчим доробком та славою — чи принаймні літературним іменем — далеко не прямолінійні. Усе залежить від чотирьох факторів: ставлення критики, читацьке сприймання, особистість автора й останнє, найменш істотне, — його талант» (2008, с. 529). Тому схильний до експериментування з літературними іменами автор міг несвідомо спровокувати розпорошення читацької уваги, як, наприклад, згадуваний дослідником Анатоль Галан (справжнє ім'я — Анатолій Калиновський), який вражав чималим арсеналом вигаданих імен. Це також стосується тих, хто виступав із сатирично-гумористичними творами, які могли викликати обурення в читачів: «Не слід забувати, що серед багатьох літературних та публіцистичних жанрів є й такі, сама природа яких схиляє до вживання псевдонімів, — наголошував Олексій Дей. — Йдеться передусім про сатиричні жанри і твори в періодиці, які безпосередньо зачіпають живих конкретних осіб і цілі групи людей» (1969, с. 29). Тому подібні твори зазвичай публікували під вигаданими іменами, аби уникнути критики. Про труднощі осмислення псевдонімікону українських письменників-експатріантів я вже зауважила: «Доводиться враховувати свідоме приховування чи перекручення самими письменниками деталей своєї біографії, приписування собі вигаданих життєписів, щоб уникнути репатріації чи не наражати на небезпеку рідних, які лишилися в Україні» (Просалова, 2012, с. 4).

Хоча системного дослідження псевдонімії українських письменників-експатріантів ще немає, проте є дотичні до цієї проблеми праці Наталії Павликівської «Словник псевдонімів ОУН-УПА», «Питання української псевдонімії ХХ століття», які частково прояснюють ситуацію, якщо йдеться про колишніх оунівців чи вояків УПА. Псевдоніми, на думку дослідниці, можуть виконувати не лише основну, а й додаткові функції: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії. На функцію конспірації звернув увагу Василь Німчук:

Родина членів ОУН-УПА переслідувалися, тому оунівці змушені були приховувати свої власні прізвища й іменуватися іншим, новим ім'ям-псевдонімом. Крім цього, псевдоніми були своєрідним страхуванням членів військового підрозділу УПА від деконспірації в разі, якби хтось із бойових побратимів або зрадив, або випадково потрапив у лабеті енкаведистів. (2002, с. 33)

Цінні відомості про псевдоніми українських літераторів-експатріантів наведені в «Енциклопедії української діаспори», два томи якої із семи запланованих (дві книги першого тому та четвертий зокрема) були видані. Значним емпіричним

матеріалом збагатив псевдонімію українських письменників Веніамін Еппель (Еппель, 1999), уклавши покажчик художніх творів і публіцистичних праць, які вони підписували тим чи іншим прибраним ім'ям. Відсутність системного дослідження про псевдонімікон експатріантів надає цій студії особливої актуальності.

Мета цього дослідження — з'ясувати, чому українські письменники, які в роки Другої світової війни з різних причин потрапили в табори для переміщених осіб, змушені були вдаватися до псевдонімів, а також виявити основні тенденції у творенні ними літературних імен. У зв'язку з великою кількістю прибраних імен (криптоніми в цьому разі до уваги не брались) доцільно обмежитись лише найбільш показовими, адже охопити всі псевдоніми занадто складно: письменники їх часто змінювали та мали іноді одноразові літературні імена, які ще потребують встановлення не лише свого походження, а й автора.

Для з'ясування походження прибраних імен застосовано біографічний метод, який дає змогу прояснити ті чинники, які впливали на появу нового імені: втрата ґрунту під ногами, соціальне походження, умови виховання, риси зовнішності чи характеру тощо. Для встановлення впливу суспільно-політичних катаклізмів на псевдоніми використано порівняльно-історичний метод, щоб зосередитись на найбільш вразливих прошарках населення, які потерпіли від сталінських репресій, тому між Сцїллою депортації та Харибдою невизначеності обирали чужину. Щоб звузити коло імен, насамперед акцентовано на літераторах, які походили з родин «ворогів народу» або самі зазнали репресій. Попередні спостереження показують, що це значна кількість письменників, які, пройшовши через табори Ді-Пі, змогли реалізувати себе на чужині.

Виклад основного матеріалу. З-поміж тих, хто вцілів у жорнах сталінських репресій, був двічі заарештований поет, прозаїк, драматург, публіцист, художник, автор памфлету «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» Іван Багрянний, який одним із перших пояснив, чому обрав чужину:

Нас тут сотні тисяч тих, що не хочуть вертатись. Нас беруть з застосуванням зброї, але ми чинимо скажений опір, ми волеємо вмерти тут на чужині, але не вертатись на ту «родіну». Я беру це слово в лапки, як слово наповнене для нас страшним змістом, як слово чуже, з таким незрівнянним цинізмом навязуване нам совіцькою пропагандою. (Багрянний, 1946, с. 3–4)

Без цього пояснення чужинцям важко було б зрозуміти неповерненців.

У кожного з «недостріляних» українців були свої причини, щоб шукати кращої долі на чужині. Для Василя Гришка, умовно ув'язненого ще в підлітковому віці за протест проти колективізації, а в 1936 році виключеного з університету

за приховування фактів біографії й засланою на Колиму, вибір був однозначний, адже його батька як прихильника УНР репресували, тож така ж доля чекала б і його сина. За прихильність до українізації був засланий на будівництво Біломорсько-Балтійського каналу письменник, критик і журналіст Петро Волиняк. Літературознавець, критик, публіцист і есеїст Юрій Лавріненко, оголошений «речником фашизму», відбував покарання в Норильському концтаборі аж за Північним полюсом.

На Соловки в 1929 році заслали письменника Миколу Лазорського (справжнє ім'я — Микола Коркішко), у 1933 році — письменника, публіциста, громадського діяча Семена Підгайного, який розповів про умови перебування в'язнів у книжках «Українська інтелігенція на Соловках» (1947) і «Недостріляні» (1949).

Специфічність сталінського терору тридцятих років — у тому, що карні органи мали справу не з реальними борцями проти існуючого ладу, а лише з потенційними, найчастіше — уявними, ворогами. Ті, що зі зброєю в руках свого часу боролися проти більшовиків, або — за відомим висловом Сосюри — «попід мури від червоної кулі лягли» (як Грицько Чупринка), або відійшли на Захід з армією Української Народньої Республіки (як Маланюк), або просто відмовилися від дальшої боротьби (як Косинка-Стрілець), або навіть перейшли на бік недавнього ворога, як, скажімо, Бузько. (Качуровський, 2008, с. 449)

Спроби письменників чи літературознавців перечекати страшні часи репресій виявилися марними, адже репресивна машина набирала обертів. Так, літературознавець, публіцист, культурний діяч Григорій Костюк, відчувши атмосферу полювання на людей, виїхав на Урал, проте незабаром після повернення в Україну був звинувачений у націоналізмі й засланий на 5 років у концтабори Воркути. Під час арешту в нього було вилучено рукописи двох його монографій і докторської дисертації «Українська модерна поезія початку ХХ століття. 1900–1917», що назавжди втрачені. Отже, репресій зазнавали не лише люди, а і їхня інтелектуальна власність.

Лише одиницям із-поміж ув'язнених удалося втекти, подолавши тисячі кілометрів, як-от письменнику, публіцисту Віталію Юрченку (справжнє ім'я — Юрій Карась-Галинський), який розповів про це в книзі «Пекло на землі»:

Страдницький то був хід. Жорстоко-сувора природа ставляла нам тисячі неподоланих перешкод: ми щохвилини потопали в густому ріщі, ламали ноги в звалених балахах, по пахви грузли в болотах, захлиналися в гнилих ямах-баюрах, місили, стрягли в трясовинах, блудили-непритомніли в гушавинах. Що п'ять,

що десять кроків — треба відсапнути, зорієнтуватися, набрати сили... Кожний метр дороги ми брали з боєм, кожний ступінь ходу боєм-труднощами вривався в пам'яті, у нервах, в крові, кожний крок залишив по собі вічний слід, фізичний чи моральний... (1931, с. 19)

Книжка Віталія Юрченка «Пекло на землі» була однією з перших про влаштоване радянською владою беззатратне винищення людей і здавалася гіпертрофованою візією, у яку було важко повірити.

Серед тих, хто не повірив, був письменник, перекладач, журналіст, видавець Антін Крушельницький, який на запрошення радянського уряду в 1934 році переїхав до Харкова, проте вже через пів року його репресували й незабаром розстріляли в урочищі Сандармох разом із синами — тридцятидворічним Богданом і двадцятип'ятирічним Остапом. Не уникла розправи й донька Володимира, громадська діячка, редакторка, публіцистка. Ще раніше розстріляли поета, драматурга, мистецтвознавця, літературного критика Івана Крушельницького, якому не виповнилося й тридцяти років, і його молодшого брата, двадцятишестирічного письменника, перекладача, скрипаля Тараса. Таким чином, майже вся родина Крушельницьких стала жертвою сталінських репресій.

Щоб не потрапити під жорна каральної машини, змушена була залишити Україну Докія Гуменна, яку радянська критика визнала «куркульською письменницею», що, по суті, служило грізним попередженням для неї. Свої дії колишнім критикам вона пояснювала так:

Не лишалося мені нічого іншого, як скласти в наплечник недруковані твори — нікому тут на рідній землі непотрібна, баяст — та й іти шукати світу, де правда-слово не переслідують, де я можу, не питаючи всяких цензурогонителів, писати й друкувати все, що вважаю гідним. А насправді — творчо рости, скільки мої здібності й індивідуальність мають силу. (1988, с. 125)

Не міг залишитися в рідному краї і поет, байкар, драматург Олекса Запорізький (справжнє ім'я — Олексій Сенік), який уже відбув покарання в Сибіру за звинуваченням у контрреволюційній діяльності. Під час війни його п'єса «Марко Отава» про голодомор в Україні була поставлена в окупованому фашистами Дніпродзержинську, який тоді мав назву Кам'янське. І хоч вистава мала успіх, але автор розумів, що радянська влада не пробачить йому такої співпраці й такого твору, тому залишив дружину з маленькою донечкою Надійкою, а сам спішно залишив рідний край. До речі, режисера вистави Федора Гладкова і виконавця головної ролі Леоніда Семенова незабаром репресували.

Пам'ять про «свій Єрусалим у більшовицькому полоні» (Сергій Домазар). Письменники прагнули зробити відомою свою малу батьківщину, зберігаючи її хоча б у пам'яті, тому часто використовували етноніми й топоніми для псевдонімів. Нерідко свідомо обране літературне ім'я поставало маркером нового амплу автора, знаком його української ідентичності. Так було з Володимиром Дорошенком, який, як і його великий попередник — Михайло Драгоманов, обрав для самопрезентації етнонім Українець. Відомий драматург Єлисей Карпенко теж акцентував свою етнічну належність за допомогою таких псевдонімів, як Карпенко-Український, Є. А. Український. Ці етноніми відбивали місійне розуміння свого призначення в іншомовному світі — творити український національний простір.

Етноніми підкреслювали регіональну вкоріненість авторів, тому траплялися збіги. Так, уродженець Поділля Григорій Костюк узяв псевдонім Борис Подоляк. Подібний псевдонім — М. Подоляк — обрав також колишній старшина Армії УНР, поет, драматург і театральний діяч Микола Чирський, що народився в Кам'янці-Подільському, якому присвятив вірш: «*О, моє місто кам'янисте, / таке далеке і близьке!*» («Кам'янцеві на Поділлі»). Крім того, такий же псевдонім мав громадсько-політичний діяч Олександр Лотоцький (О.І. Подоляк). Ці збіги підтверджують акцентування духовного зв'язку з регіоном, традиційність подібної самоназви.

Письменник, педагог і журналіст Петро Четет, родом із Волинської губернії, узяв псевдонім Волиняк, а уродженець Покуття, поет, драматург, літературознавець, критик Павло Савчук — П. Буковинець. Письменниці та літературознавиці також не оминали етноніми: О. Галичанка — псевдонім Олени Кисілевської, Любов Слобожанка — Любові Дражевської. Отже, завдяки етнонімам автори демонстрували незгасну віру у свою місійну суть — бути повноважними представниками свого краю.

Часто основою для творення псевдонімів служили назви сіл: Максим Славинський родом із села Ставище, що на Київщині, писав під псевдонімами М. Ставинський, Стависький; Юрій Тищенко — уродженець села Салтичівського неподалік Бердянська — називав себе Юр. Салтичівським, а також Юрієм Азовським, адже село розташоване поблизу Азовського моря. Поет, прозаїк, драматург, гуморист, автор збірки «Карикатури з літератури» (1947) Теодор Курпіта, який народився в селі Ремезівці Золочівського повіту, обрав псевдонім Ремезівський. Онук Олени Пчілки, небіж Лесі Українки Юрій Косач, який народився в селі Колодяжному на Волині, підписував свої твори як Колодяжинець. Письменник, перекладач і громадський діяч Василь Королів, який народився на Полтавщині, обрав псевдонім В. Диканський на честь легендарного села Диканька. Літературознавець, літературний критик, публіцист,

редактор, перекладач, мемуарист, громадський діяч Іван Ярешко увічнив рідне село Велику Кошелівку, що на Чернігівщині, псевдонімом Кошелівець. Уже згадуваний Володимир Дорошенко прибраним ім'ям Білоцерківець акцентував зв'язок із полтавським селом Білоцерківка, де минуло його дитинство. Літературознавець, мовознавець, фольклорист, публіцист Петро Одарченко, який народився в селі Римарівка Гадяцького повіту тодішньої Полтавської губернії, друкувався під псевдонімом П. Римаренко. Поет, прозаїк, сатирик Сава Чернецький, уродженець села Далешове Городенського повіту, обрав псевдонім Далешівський, а уродженець Батурина, що на Чернігівщині, Василь Маслов-Стокос — Батуринський. Подібних прикладів справді більш ніж достатньо.

Чимало літературних імен виникло від назв міст. Письменниця, публіцистка, громадська діячка Ярослава-Оксана Гаращук мала псевдонім Оксана Керч, яким підписала романи «Альбатроси», «Наречений», «Такий довгий рік» та інші твори. Літератор, актор, художник і громадський діяч Федір Габелко підкреслював свій зв'язок із Лубнами псевдонімом Лубенський. Анатоль-Юліан Курдидик, письменник, журналіст, редактор і громадський діяч із Галичини, використовував псевдонім Рогатинець, що виник від назви містечка Рогатин. Роман Маланчук, письменник, журналіст і бібліотекознавець зі Львова, узяв псевдонім Личаківський на честь львівського передмістя Личаків, із яким було пов'язано багато його спогадів.

Особливо продуктивним для псевдонімії виявився топонім Полтава. Ним скористалися, з одного боку, член ОУН, вояк УПА Петро Федун, з іншого — поет, громадський діяч, журналіст Леонід Пархомович, який, крім цього псевдоніма, взяв собі ще прізвище Енсен, вигадавши версію про те, що його предки походили з колишніх полонених шведів, які вціліли після битви під Полтавою. Насправді ж його батьки стали жертвами сталінських репресій, тому син намагався будь-якими засобами уникнути їхньої долі. Від топоніма Полтава виникли такі похідні, як Полтавець (псевдонім Петра Василенка, автора збірки «Мої повстанські марші»), Полтавчук (псевдонім письменника й перекладача Фелікса Волховського).

Для творення псевдонімів також використовувались гідроніми: від Десни були утворені прибрані імена Романа Бжеського — Роман Задезнянський і Роман Десняченко, від Дніпра — Дніпряк, псевдонім поета, байкаря, видавця, редактора Івана Манила. Поет, прозаїк Олександр Флоринський-Флорук скористався назвою лівої притоки Дністра, що протікає через його рідне місто Кам'янець-Подільський, та обрав собі псевдонім Смотрич.

Письменники створювали псевдоніми на основі власних імен чи імен своїх батьків. Так, поет, прозаїк, фейлетоніст, перекладач Олександр

Грибінський мав псевдонім Олександрів, а драматург Дмитро Гунькевич — Дмитревич. Літератор, актор, художник Федір Габелко друкувався під псевдонімом Федорко, тобто розмовною формою власного імені; поет, журналіст Ярослав Курдидик — зменшувальним ім'ям Славко; Роман Купчинський — скороченим ім'ям Рома. Від батькових імен виникли такі псевдоніми: П. Василенко — Петра Васильовича Одарченка, М. Іванейко — Миколи Івановича Шлемкевича, В. Кириленко — Василя Кириловича Чаплі. Автор багатьох творів для дітей Богдан Данилович Гошовський друкувався під псевдонімом Богдан Данилович, тобто власним ім'ям та по батькові, як і згадуваний уже Ярослав Курдидик, який мав ще одне приbrane ім'я — Ярослав Петрович.

Інші способи приховування особи автора.

Щоб не називати свою особу, літератори використовували слова на позначення кольорів: Іван Павлович Лозов'ягін мав псевдонім Багрянний, що відбивав особливості його пристрасної та енергійної вдачі, а письменник, перекладач, видавець, публіцист, громадський діяч Юрій Тищенко скористався кольором нейтральності й назвав себе Сірим. Цей колір — на відміну від насиченого багряного — викликав асоціації з відсутністю яскравих емоцій, простотою, скромністю. Цілком можливо, що це приbrane ім'я відбивало прагнення лишатися непомітним, адже в Києві йому довелося жити під чужими документами на ім'я львівського складальника Петра Лаврова:

Юрій Тищенко зі своєю родиною (дружиною та сином у колісці) мешкав у Києві в будинку Михайла Грушевського на Паньківській вулиці, 9. Як згодом з'ясувалося, поліція через зв'язок із його дружиною вивідала, що в нього чужий паспорт, і він змушений був, щоб не потрапити за ґрати, тікати за кордон. Уже на свят-вечір, 6 січня 1914 року, його зустрічали у Львові, а за якийсь тиждень у Парижі, де він побачився з Винниченком і Юркевичем. (Шудря, 1997, с. 6–7)

Для підпільника важливим було справді лишатися непомітним. Саме ця якість дала йому можливість 2 липня 1907 року втекти з лави підсудних, приєднавшись до свідків, які після прийняття присяги вийшли із зали суду, а разом із ними й він — засуджений!

Завдяки псевдонімам автори акцентували риси своєї вдачі: Вірний — приbrane ім'я Миколи Француженка; Оптиміст, Чулий — Федора Матушевського; М. Понурий — Микити Шаповала.

Для конспірації письменники-емігранти і літературознавці використовували дівочі прізвища своїх матерів: син Василя Чаплі Юрій мав псевдонім Балко, син Василя Стефаника, теж Юрій — Гаморак, Леонід Мосендз — Лясковець, Юрій Лавріненко — Ю. Дивнич, Василь Іванис — О. Болотенко. Письменник, сценарист, режисер,

журналіст Ігор Мерзляков у 1938 році свідомо відмовився від російського прізвища батька та під час перебування у Вінниці почав друкуватися у «Вінницьких вістях» під дівочим прізвищем матері, яке згодом стало його офіційним. На противагу контroversійному автору, знаному складним характером і норовистим темпераментом, Ігор Качуровський як прихильник неокласичних традицій узяв собі псевдонім Некостецький, щоб, очевидно, акцентувати свою відмінність від автора-експериментатора, який із від'їздом українських переміщених осіб із Німеччини виявився дещо ізольованим, адже так і не пристав до жодної з політичних партій і мусив якийсь час заробляти фізичною працею. Сам же Ігор Качуровський у 1969 році остаточно перебрався до Мюнхена, діставши запрошення стати літературним оглядачем Української редакції радіо «Свобода», що дало йому можливість нарешті реалізувати себе. Обоє — Костецький і Некостецький — були інтелектуалами, палкими патріотами України, творцями «української духовної державності».

Для приховування власних прізвищ письменники, крім того, використовували слова, що вказували на професію (Воєнний — Віктор Піснечевський, Іван Кооперативний — Роман Колісник), соціальне становище (Подорожний — Василь Королів, Бурлака — Микола Чирський, Студент — Віталій Бендер). Поширеними псевдонімами служили також назви рослин чи тварин: Юрій Клен, Гордій Явір — Освальда Бургардта, Ясен — Юрія Лавріненка, Одуд — Федора Дудка, Ростислав Кедр — Івана Монастирського, Яструб — Василя Кучабського, Осика — Михайла Островерхи, Верес — Миколи Клименка, Калина — Олени Кисілевської, Іванна Чорнобривець — Олександри Сулими-Блохиної, Наталка Волошка — Наталії Лівницької-Холодної.

Письменники-експатріанти для самопрезентації використовували імена язичницьких богів, персонажів української міфології, завдяки чому акцентували свою належність до української культурної спадщини та її цінностей. Так, літературознавець, журналіст, громадсько-політичний діяч Микола Степаненко взяв собі псевдонім Сварожич, тобто спадкоємець Сварога — бога-творця, бога мудрості; Роман Бжеський — Дажбожич, яким підкреслював, що був спадкоємцем бога сонця, світла, родючості й достатку. Псевдонім Григорія Жученка — Яр Славутич — виник від імені язичницького бога Ярила, що символізував родючу силу весняного сонця, та поетичної назви річки Дніпро. Федір Дудко назвав себе Чугайстром — персонажем, відомим лише в українській міфології. Цим унікальним літературним ім'ям, що символізувало захисника лісу, він наголошував на своїй добротворчій місії.

Для приховування справжнього прізвища літератори нерідко використовували імена відомих літературних героїв. Так, поет і драматург Тарас Боровець узяв ім'я головного героя повісті

Миколи Гоголя — Тараса Бульби, який власноруч покарав свого сина-зрадника; поет, публіцист, літературознавець і перекладач Микита Мандрика використав ім'я отамана з історичної поеми Тараса Шевченка «Гамалія»; письменник, публіцист, перекладач, видавець Юрій Тищенко, як і поет, перекладач, редактор, критик Богдан Кравців, обрав прізвище героя поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки» — Галайда, яке означає бездомну людину. Теодор Курпіта зберіг не лише прізвище цього персонажа, а й ім'я, назвавши себе Яремою Галайдою. Публіцист, критик, видавець, меценат Федір Матушевський звернувся до імені Мартина Борулі з однойменної комедії Івана Карпенка-Карого, який безуспішно намагався стати дворянином, і до Шпоньки з незакінченої повісті Миколи Гоголя «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», у якій зображено спроби тітки одружити свого тридцятивосьмирічного небожа.

Письменник, журналіст, бібліограф Роман Маланчук опублікував бібліографічну працю «Володимир Винниченко. Анотована бібліографія» (Едмонтон, 1989) під псевдонімом Вадим Стельмашенко, використавши для цього ім'я головного героя роману «По-свій», українського поета, який постає в ситуації боротьби з небажаною для нього дитиною, — цю боротьбу неодноразово актуалізував сам Винниченко в романах і драмах.

Поет, прозаїк Богдан Нижанківський, виступивши з гумористичними творами, скористався для свого нового амплуа ім'ям борсука з казки Івана Франка «Лис Микита» та опублікував під псевдонімом Бабай три збірки творів: «Вірші іронічні, сатиричні й калічні» (1959), «Каруселя віршів» (1976), «Марципани і витребеньки» (1983). Отже, поява нового псевдоніма знаменувала зміни в житті й творчості, нерідко народження нової іпостасі автора.

Зміна гендерних ролей у псевдонімії. Письменники часто приховували свою особу, використовуючи псевдоніми, які не відповідали їхньому справжньому гендеру. Наприклад, жінки брали чоловічі імена (псевдоандроніми), а чоловіки — жіночі (псевдогініми). Діма було літературним ім'ям поетеси та драматурга Діамари Комілевської (дівоче прізвище — Ходимчук). Поетеса, драматург і перекладачка Ольга Петик публікувалась під іменем Володимир Ольгович; авторка багатьох творів для дітей Катерина Перелісна скористалася псевдонімом Клим Пищик; письменниця, малярка Ольга Литвин писала під іменами Ігорцьо та Антін, а поетеса і драматург Стефанія Гурко — під псевдонімом Геннадій Гвинт.

Чоловіки також зверталися до жіночих псевдонімів, тобто псевдогінімів. Наприклад, уже згадуваний Максим Славинський виступав як Лавінська або Соловінська, Улас Самчук підписував публіцистичні твори ім'ям Ольга Волинянка, Ігор Качуровський — Франсуаза д'Ервіль. Юрій Клен, крім цього літературного імені, мав ще жіноче — Роксоляна Черленівна, яким підписував

пародії. Поет і редактор Іван Коровицький використував ім'я Л. Печинська, а Олександр Воронин, син письменника Олексі Кобця, писав під псевдонімом Зоя Вишгородська. Володимир Куліш, син репресованого драматурга Миколи Куліша й автор спогадів «Слово про будинок “Слово”», публікував сатирично-гумористичні твори під іменем Серафима Гусочка. Драматург, режисер Єлисей Карпенко мав кілька псевдонімів: Олександра Шашура, Олександра Шушура. Отже, використання псевдоандронімів і псевдонімів, які мали іншу гендерну форму, допомагало авторам залишитися інкогніто.

Тому Людмила Коваленко, вдова репресованого письменника Михайла Івченка, наполегливо просила Владу Мстислава:

Але дуже прошу Вас, не пов'язуйте імені Івченка з моїм літературним псевдо «Л. Коваленко». Для мене це дуже важно, щоб ці два імені ніколи не в'язались в одне, бо там є ще брати Івченка і їх родини, — і не хочу відповідати за те, що їх знову будуть тягати. Досить вони витерпіли за брата! Тому дуже і дуже наполегливо прошу Вас, у повідомленні про стипендію розкрити тільки Лесі псевдо (Л. Оленко), а моє псевдо не згадувати! Якщо ж будете писати про те, що більшовики лають Л. Коваленко — не в'яжіть цього з Івченком, і якщо можна — не згадуйте, що це — жінка. Нехай собі шукають якогось Л. Коваленка! (Цитую за: Скрипка, 2015)

Обережність у цій ситуації не була зайвою, адже йшлося про долі родичів репресованих.

У псевдонімії українських письменників-експатріантів рідко, проте траплялися випадки анаграми. Завдяки перестановці літер псевдонім Іларіона Чолгана мав форму Нагloch, а Володимира Кушніра — Ріншук.

Псевдоніми для збереження родин репресованих. Іван Багряний у вже згаданому памфлеті пояснював:

Ми прожили там [в Україні. — В. П.] чверть століття, а, говорячи тепер страшну правду про тамтешній світ, ми робимо це з повною свідомістю, що ставимо під загрозу смерті-терору і каторги всіх наших близьких і рідних, що ще залишилися там і що на них Сталін буде вимщати свою ненаситну злобу і кровоже-рну зненависть до нас українців. (Багряний, 1946, с. 6)

Ці слова не були перебільшенням, тому рідні, усвідомлюючи загрозу, що нависла над ними, робили все, аби насамперед урятувати дітей. Членів родини репресованих позбавляли майна, виселяли з помешкань, висилали без права жити у великих містах, відправляли на заслання.

З подібними проблемами зіткнулися рідні сестри Лесі Українки — Ольга Косач-Кривинюк

(псевдонім — Олеся Зірка) та Ізидора Косач-Борисова, чоловіки яких стали жертвами репресій, а найменшу із сестер — Ізидору — крім того, ще й заслали на 8 років виправно-трудо-вих робіт за так звану контрреволюційну націоналістичну діяльність серед студентів. Тільки завдяки клопотанню рідних, самої Ізидори та необхідності підготовки до 70-річчя від дня народження Лесі Українки вона вийшла на волю. Як учасник національно-визвольної боротьби та «ворог народу» був заарештований чоловік Олени Звичайної (справжнє ім'я — Олена Дельгівська, у шлюбі — Джуль) — авторки епічних творів «Страх», «Ворог народу», «У золотих кайданах Колими». Зазнали поневірянь також дружина очільника спілки селянських письменників «Плуг» Сергія Пилипенка Тетяна Кардиналовська, яку вислали в місто Калінін (нині — Твер) без права повернення в Україну, а також дружина заарештованого в 1933 році Івана Благовірова Марія Цуканова (дівоче прізвище — Скоромна). Поетеса й перекладачка Оксана Мельничук (грузинка за походженням Маріне Галінадзе), дружина репресованого завідувача кафедри української мови і літератури Харківського університету А. Панчука, так само пережила важкі часи. Катерина Перелісна (справжнє ім'я — Катерина Глянько, у шлюбі — Попова), авторка творів для дітей, потерпала за долю заарештованих батька й чоловіка, яким усе-таки вдалося вирватись на волю. Ольга Мак у своїх спогадах «З часів ежовщини» розповіла історію свого репресованого чоловіка Олександра, наділивши його своїм псевдонімом Мак, що допомогло їй передати достовірну історію устами вигаданого наратора, аби не називати реальних осіб.

Потребу в приховуванні відомостей про себе відчували навіть діти репресованих батьків, у пам'яті яких назавжди залишилася розправа над їхніми рідними. Клеймо «ворога народу» або «нетрудового елемента», до якого зараховували, наприклад, родини священнослужителів, позбавляло їх можливості здобути освіту, отримати диплом і знайти роботу. Майбутню літературознавицю і журналістку Любов Дражевську двічі виключили з інституту: першого разу — за батька, якого вважали «ворогом народу», другого — за чоловіка Андріана Лавріненка, звинуваченого в «буржуазному націоналізмі» й засланого в Норильський концтабір Коларгон, жакливі свідчення про який він підписав псевдонімом Коларгонець.

Олекса Гай-Головко як син псаломщика, а потім диякона був змушений міняти місце проживання, виїздив у Ленінград, там улаштувався працювати на заводі, щоб лише здобути освіту:

Року 1931-го О. Гай-Головко закінчив факультет літератури і того ж таки року його було прийнято до аспірантури науково-дослідного інституту «Речевої культури». Однак своїх студій в цьому інституті йому не вдалося

закінчити, бо восени 1932 р. адміністрація цієї школи викрила його соціальне походження. (Мулик-Луцик, 1970, с. XI)

За подібне соціальне походження тоді легко можна було заарештувати на Соловки чи Сибір, тому і мусив він міняти не лише місце перебування, а й роботу, адже скрізь його переслідувало походження:

У цей страхітливий для України час серед ночі сталінські сатрапи схопили й мого батька і дядька Захарія. Дядька розстріляли в застінках вінницької тюрми. Батько, замучений численними недугами, заживо осліплений, у тяжких муках загинув у Ворошиловградському концетраці. Його наймолодшого брата Бориса енкаведисти схопили й вислали на Камчатку в так звані штрафні батальйони. Дружина дядька Захарія (рідна сестра моєї матері Параска) після арешту чоловіка збожеволіла і, блукаючи селами, померла під чужим тинном. Тринадцятирічний синок Захарія і Параски Володимир залишився круглим сиротою. (Гай-Головко, 2001, с. 41–42)

Каральна машина, отже, працювала на всі оберти, не шкодуючи нікого.

Дітей репресованих часто відправляли на «перевиховання» в табори, зазвичай в інші регіони країни, щоб повністю позбавити їх контактів із рідними. На шкільних лінійках чи в пресі їх змушували публічно відрікатися від своїх батьків, але й це не допомагало. Олекса Гай-Головко відтворив подібну життєву колізію в автобіографічному романі «Поєдинок з дияволом»:

Я плакав і в розпуці знову докоряв батькові за те, що висвятився на дякона. Мати в риданні задихалася, а батько чорнів як земля.
— Ти нас не жалієш! — кричав я крізь сльози. — Навіщо ти висвятився на дякона?!
— Я мушу рятувати віру.
— А нас?
— При дияволовій владі я вас уже не врятую...
— То що ж я маю робити?
— Боротися в поєдинку з дияволом.
— Я ж сам нічого не вдію...
— Ти не сам... — уперше сказав батько відкрито. — Тому борися з дияволом за життя усіма засобами.
Я зрозумів, про кого говорив батько.
— Добре, я буду з ним боротися! — урочисто відповів я батькові.
Тоді, в час юности, для мене дияволом ще була не Московщина з її білими чи червоними царями, а лише поодинокі сільські комуністи, які не давали мені жити. (Гай-Головко, 1950)

Тому ті неповерненці, яким вдалося вирватися за кордон, були дуже обережними в спілкуванні

та часто уникали розмов про своїх батьків, як, наприклад, поет, прозаїк, публіцист і літературний критик Леонід Лиман, який у 1936 році пережив арешт свого батька, отця Григоріва. На противагу минулому діти репресованих іноді створювали далеку від реальної біографію, як Емма Андіївська, яка була свідком розстрілу свого батька, хіміка-винахідника, й на все життя закарбувала це у своїй пам'яті. Щоб уникнути подальших проблем, вона скористалася прізвиськом свого вітчима, трохи змінивши його, і таким чином стала Андіївською.

Велику групу експатріантів із категорії дітей «ворогів народу» представляють Володимир Куліш, який залишив спогади про спеціально побудований у Харкові будинок для літераторів («Слово про будинок “Слово”»), який мав, як з'ясувалося згодом, ще інше призначення — відстежувати інакодумців; доньки Сергія Пилипенка — професор Мічиганського університету Ася Гумецька та поетеса, скульптор Міртала Пилипенко-Бентов, яких разом із матір'ю вислали до міста Калініна; донька Михайла Драй-Хмари, поетеса, літературознавиця, перекладачка, дослідниця і популяризаторка творів батька Оксана Ашер, яку вислали до Башкирії; донька Михайла Івченка та Людмили Коваленко — письменниця Леся Івченко (псевдонім — Леся Оленко), яка загинула в автомобільній катастрофі; донька репресованого актора Олексія Ходимчука, письменниця й акторка Діма (Діамара Ходимчук). Крім згаданих, цю численну групу експатріантів доповнюють Віктор Свобода (справжнє ім'я та прізвище — Віталій Тканов), Уляна Любавич, Харитон Довгало, Леонід Лиман, Зоя Когут, Йосип Строцький, Борис Олександрів (Олександр Грибінський), Петро Горбань, Петро Полтавець (Василенко), Степан Горлач, Леонід Полтава, Микола Вірний, Петро Косенко, Галина В'юн (дівоче прізвище — Гришко) та багато інших. Цей перелік не претендує на вичерпність, а лише підтверджує, що тільки еміграція дала можливість літераторам уникнути долі репресованих батьків.

Висновки. Письменники, які обрали чужину з міркувань політичної безпеки, друкувалися під різними прибраними іменами. Псевдоніми допомагали їм приховати відомості про особу автора й уникнути депортації, а також давали змогу не завдати зайвого болю рідним, які лишалися в Україні, тобто виконували захисну та конспіративну функції. Крім цього, самоназви служили актуалізації рідних топонімів, маніфестації авторського кредо: ідеологічного, національного. Поява нового псевдоніма чи іншого імені означала для літератора зміну статусу, нерідко відбивала його розуміння свого місійного призначення — творити Україну за її межами.

На основі аналізу літературних імен письменників-експатріантів з'ясовано, що домінували псевдоніми, утворені від рідних топонімів: назв історико-географічних регіонів України, міст, сіл,

річок, рідше островів. Завдяки подібним псевдонімам автори зберігали віртуальний зв'язок із рідним краєм. Значно рідше були актуалізовані топоніми, пов'язані з місцями позбавлення волі (М. Карельський — Миколи Лазорського, Ю. Коларгоніць — Юрія Лавріненка). Для приховування відомостей про себе автори використовували імена язичницьких богів, літературних героїв, а також дівочі прізвища матерів, назви тварин, рослин, кольорів, професій. Дієвим засобом утаємничення були псевдоандроніми і псевдогініми, які відбивали зміну гендерних ролей і допомагали приховати стать особи.

Перспективи подальших досліджень псевдонімікону українських письменників-експатріантів полягають у залученні ширшого емпіричного матеріалу з цієї проблематики, зокрема колективних імен, встановленні значно більшої, ніж досі, кількості шляхів їх творення, визначенні функцій криптонімів.

Покликання

- Багрянний, І. (1946). *Чому я не хочу вертатись до СРСР?* Комітет українців Канади.
- Гай-Головко, О. (1950). *Поєдинок з дияволом* (Т. 1). Видавець Іван Тиктор
- Гай-Головко, О. (2001). *Смертельною дорогою. Події нашого часу у 3 т.* (Т. 3). Джура.
- Гуменна, Д. (1988). Хіба це справедливо? *Сучасність*, 9(329), 124–126.
- Дей, О. (1969). *Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)*. Наукова думка.
- Еппель, В. (1999). *Нові матеріали до словника українських псевдонімів*. Київський національний університет будівництва і архітектури.
- Качуровський, І. (2008). *Променисті силуети. Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки*. Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Козак, С. (2013). Проблема Ді-Пі в часописі «Українські вісті». *Вісник Книжкової палати*, 11, 32–34.
- Мараєв, В. (2024). *Забутий інтелектуал Максим Славинський. Український інтерес*. <https://uain.press/blogs/zabutij-intelektual-maksim-slavinskij-920063>
- Мулик-Луцик, Ю. (1970). Олекса Гай-Головко. У О. Гай-Головко, *Поетичні твори у 3 т. Т. 1 (1933–1947)* (с. 7–41). Нові дні.
- Німчук, В. (2002). Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*, 2, 30–58.
- Просалова, В. (2012). Українського літературного цвіту — по всьому світу... У В. Просалова (Упоряд.), *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості* (с. 3–5). Східний видавничий дім.
- Самчук, У. (1979). *Планета Ді-Пі. Нотатки і листи*. Товариство «Волинь».

- Скрипка, Т. (2015). *Доля: Людмила Івченко (Коваленко)*. Тамара Скрипка. <https://www.t-skrypka.name/Persons/Llvchenko.html>
- Шудря, М. (1997). Трудівник пера і друку. У Ю. Тищенко (Сирій), *З моїх зустрічей. Спогади* (с. 5–10). Дослідницький центр історії української преси.
- Юрченко, В. (1931). *Зі соловецького пекла на волю*. Червона калина.

References (translated and transliterated)

- Bahrianyi, I. (1949). *Chomu ya ne khochu vertatys do SRSR?* [Why don't I want to return to the USSR?]. Ukrainian Canadian Committee.
- Dei, O. (1969). *Slovnnyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI–XX st.)* [Dictionary of the Ukrainian Pseudonyms and Cryptonyms (16th — 20th centuries)]. Naukova dumka.
- Eppel, V. (1999). *Novi materialy do slovnnyka ukrainskykh psevdonimiv* [New materials to the dictionary of Ukrainian pseudonyms]. Kyivskiy natsionalnyi universytet budivnytstva i arkhitektury.
- Hai-Holovko, O. (1950). *Poiedynok z dyavolom* (Vol. 1). Publisher Ivan Tyktor.
- Hai-Holovko, O. (2001). *Smertelnoiu dorohoju. Podii nashoho chasu u 3 t.* [On the Deadly Road. Events of our time] (Vol. 3). Dzhura.
- Humenna, D. (1988). *Khiba tse spravedlyvo?* [Is it fair?]. *Suchasnist*, 9(329), 124–126.
- Kachurovskiy, I. (2008). *Promenyty silvety. Lektsii, dopovidi, statti, esei, rozvidky* [Radiant silhouettes. Lectures, reports, articles, essays, intelligence]. Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
- Kozak, S. (2013). *Problema Di-Pi v chasopysi "Ukrainski visti"* [The Problem of DP in "Ukrainski Visti"]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 11, 32–34.
- Maraiev, V. (2024). *Zabutiy intelektual Maksym Slavynskiy* [The forgotten intellectual Maksym Slavinsky]. *Ukrainskyi interes*. <https://uain.press/blogs/zabutij-intelektual-maksim-slavinskij-920063>
- Mulyk-Lutsyk, Yu. (1970). Olexa Hai-Holovko. In O. Hai-Holovko, *Poetychni tvory u 3 t. T. 1 (1933–1947)* (pp. 7–41). *Novi dni*.
- Nimchuk, V. (2002). *Pro ukrainsku psevdonimiiu ta kryptonimiiu* [On Ukrainian Pseudonymy and Cryptonymy]. *Ukrainska mova*, 2, 30–58.
- Prosalova, V. (2012). *Ukrainskoho literaturnoho tsvitu — po vsomu svitu...* [The Ukrainian Literary Colour — All Over the World...]. In V. Prosalova (Ed.), *Ukrainska diaspora: literaturni postati, tvory, biobibliografichni vidomosti* (pp. 3–5). *Skhidnyi vydavnychiy dim*.
- Samchuk, U. (1979). *Planeta Di-Pi. Notatky i lysty* [The DP Planet. Notes and letters]. "Volyn" Society.
- Shudria, M. (1997). *Trudivnyk pera i druku* [Worker of the pen and print]. In Yu. Tyshchenko (Siryi), *Z moikh зустрічей. Спогади* (pp. 5–10). *Doslidnytskyi tsentr istorii ukrainskoi presy*.
- Skrypka, T. (2015). *Dolia: Liudmyla Ivchenko (Kovalenko)* [Destiny: Lyudmyla Ivchenko (Kovalenko)]. Тамара Skrypka. https://www.t-skrypka.name/Persons/Llvchenko.html#google_vignette
- Yurchenko, V. (1931). *Zi solovetskoho pekla na voliu* [From Solovetsky hell to freedom]. *Chervona kalyna*.

Vira Prosalova

Vasyl Stus Donetsk National University, Ukraine

BIOGRAPHICAL FACTORS OF PSEUDONYMS OF THE UKRAINIAN WRITERS IN DP CAMPS

The article focuses on the pseudonyms of those Ukrainian writers who, after Stalinist repression and concentration camps, were imprisoned in DP camps in the postwar period. The label of an 'enemy of the people' forced them to make every effort to avoid repatriation. The purpose of this study is to reconstruct the biographical factors that influenced the pseudonymy of expatriate authors.

The study focuses on the biographical information, personal traits, family circumstances, and often the place of imprisonment, which determined the range of authorial reflections in the postwar period and found explicit or implicit expression in the fictitious names. In order to achieve this goal, the author uses historical, comparative and biographical research methods, which allow, on the one hand, to reconstruct the biographical conflicts of each individual author, and, on the other, to consider non-returnees as a rather diverse community united by similar desires and goals.

The study found that the writers created pseudonyms from the names of Ukrainian ethnic regions, cities, villages, rivers, islands, plants or animals, and their own or their fathers' names. The authors hid behind their mothers' maiden names, as well as the names of famous literary characters. To avoid repatriation, they used pseudo-andronyms (Kateryna Perelisna — Klym Pyshchuk, Olha Petyk — Volodymyr Olhovykh) and pseudo-hybrids (Volodymyr Kulish — Seraphyma Husochka). However, they rarely used anagrams to create pseudonyms.

The novelty of the study includes the identification of the functional load of the removed names, which served not only for the conspiracy of expatriates, but also for their self-presentation in the foreign-speaking world, and often turned out to be a sign of the emergence of a new author's role.

Keywords: biography; expatriate; pseudonym; pseudo-andronym; pseudonym; DP.

Стаття надійшла до редколегії 30.06.2024